

**ОСВІТНЯ СКЛАДОВА ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ В УМОВАХ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ**

У статті досліджується сутність людського потенціалу, його структури, освітня складова людського потенціалу України в умовах євроінтеграції. Пропонується запровадження іноземного досвіду щодо покращення державного регулювання системи якості людського потенціалу.

Ключові слова: людський потенціал, індекс людського розвитку, глобалізація, євроінтеграція, освітня складова людського потенціалу, державне регулювання.

G.V. SKYBA, K.M. SKYBA
Khmelnytskyi National University

**EDUCATIONAL COMPONENT OF HUMAN POTENTIAL OF UKRAINE IN THE EUROPEAN INTEGRATION:
THE CURRENT STATE AND WAYS OF IMPROVING**

The article examines the nature of human potential, its structure, educational component of human development in terms of European integration of Ukraine. It is proposed to introduce the foreign experience to improve state regulation of the quality of human potential. The state should hold a series of social reforms to reverse the situation. Proposed to strengthen the educational component of human development on the example of the UK for research and forecasting labor market for the effective application of knowledge of the population.

Keywords: human capital, human development index, globalization, European integration, the educational component of human development, state regulation.

Постановка проблеми. За сучасних умов розвиток та використання людського потенціалу розглядається як основний чинник економічного зростання національних економік та пріоритетний напрямок державної політики. У контексті концепції людського розвитку освітня складова людського потенціалу розглядається як основа його формування та перетворення у людський капітал. З огляду на це, кожна країна зацікавлена у збільшенні та відтворенні людського потенціалу. Актуальності набуває питання інтернаціоналізації вищої освіти, що передбачає міждержавне переміщення студентів і викладачів за спеціальними програмами вищих навчальних закладів.

Для України європейська інтеграція – це вагомий стимул для успіху економічної і політичної трансформації, що може стати основою національної консолідації. Європейська інтеграція, таким чином, стає ключовою ланкою відкриття України світу, переходу від закритого тоталітарного до відкритого демократичного суспільства. Інтеграція української освіти повинна відбуватися в контексті відповіді на вимоги зовнішніх змін, до яких відноситься глобалізація, інформаційна революція. Але дуже важливими в українському суспільстві є внутрішні зміни, такі як становлення державності, відродження культури, збереження гуманістичних принципів виховання, формування нової моралі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Бурхливого розвитку теорія людського капіталу набула в другій половині ХХ століття завдяки працям американських науковців: Гарі Беккера, Якоба Мінсера, Теодора Шульца та ін. У наш час ця теорія посіла чільне місце в структурі економічних знань, їй присвячується багато науково-дослідницьких праць. Дослідженням проблеми людського потенціалу і, зокрема, важливої складової – освітнього компоненту, займаються як іноземні, так і вітчизняні науковці. Серед іноземних науковців слід відмітити наступних: Г. Беккер, П. Бурдєс, К. Вінелоу, А. Гільяно, Дж. Кендрік, Б. Носко, С. Творогова, Ф. Фара та ін. Стан і рівень вивченості розробки проблем, пов'язаних з економічною сутністю та управлінням освіти на різних рівнях, оцінкою якості людського потенціалу, використання освіти як потужного рушія прогресу в суспільстві вивчають вітчизняні науковці: В. Андрощенко, І. Грищенко, С. Задорожна, М. Згуровський, В. Кремінь, Е. Лібанова, В. Луговий, С. Мочерний, М. Ніколайчук, Н. Ничкало та інші.

Формування мети статті: вивчення та узагальнення особливостей підвищення якості людського потенціалу України в умовах євроінтеграції за рахунок удосконалення його освітньої складової з запровадженням іноземного досвіду.

Вклад основного матеріалу дослідження. В сучасних реаліях, коли світові глобалізаційні процеси ведуть до загострення суперечностей між країнами, Україна чітко визначилась із євроінтеграційним вибором. У 2014 році між Україною та ЄС були підписані політична та економічна частини Угоди про асоціацію України в ЄС.

Ключовими термінами у словосполученні «людський потенціал» є поняття «людина» і «потенціал», які потребують певного термінологічного усвідомлення. Тобто поняття «людський потенціал» як категорія представляє собою внутрішню потенційну властивість людини, наявні у даний момент чи в майбутньому людські можливості, які можуть бути використані в будь-який момент у сфері суспільно-корисної діяльності для досягнення поставленої мети. Людський потенціал залежить, по-перше, від умов його відтворення; по-друге, від умов його формування і розвитку; по-третє, від умов його реалізації [1].

Своєрідним індикатором соціально-демографічного стану країни є так званий індекс людського розвитку (ІЛР). Засновниками концепції про людський розвиток вважають вчених-економістів Махбуб-уль-Хака (Пакистан) і Амартію Сен (Індія), які разом із іншими дослідниками проблем розвитку заклали їх теоретичні основи.

У 2013 році за Доповіддю ООН Україна зайняла 83 місце з потенціалом в 0,736 бала серед 187 країн і також попала в групу країн з високим рівнем ІЛРП. Знаходження України в групі держав з високим рівнем ІЛРП пояснюється доволі вагомим показником освіченості населення.

Індекс рівня освіченості I_{educ} обчислюється за формулою:

$$I_{educ} = \frac{(2 \times I_{adult} + I_{child})}{3}, \quad (1)$$

де I_{adult} – індекс грамотності дорослого населення;

I_{child} – індекс сукупної частки учнів у загальній чисельності населення відповідного віку.

Складові цього індексу I_{adult} та I_{child} обчислюються за такою самою формулою, що й очікувана тривалість життя при народженні.

При цьому X_i означає частку грамотних серед дорослого населення i -ї території в % (для розрахунку X_{adult}) і сукупну частку учнів в % (для розрахунку X_{child}); максимум і мінімум в обох випадках також фіксовані: за максимум прийнято 100 %, за мінімум – 0 %).

Аналізуючи роботи вчених, що займаються питаннями економічної ефективності освіти, можна виділити три основні групи досліджень:

Перша група ставить завданням вимірювання кореляційного зв'язку між рядом показників загального рівня розвитку освіти і показниками, що характеризують динаміку економіки в цілому. Такий підхід дозволяє зробити висновки про міру зв'язку рівня освіти з темпами економічного зростання в різних країнах.

Другий напрямок досліджень, засновником якого є Т.Шульц, дозволяє встановити міру впливу освіти на розмір національного доходу. Прямий внесок освіти в економічне зростання, за методикою Т.Шульца, дорівнює частині національного доходу, витраченій на освіту в поточному році, помноженій на норму ефективності вкладень в людський капітал.

Принципова відмінність третьої групи досліджень, які започаткував Е.Денісон, полягає у погляді на освіту як на незалежний, автономний чинник виробництва. Безпосередня економічна значимість освіти, з точки зору цієї групи дослідників, полягає у її впливі на процес покращання якості робочої сили. Виходячи з освітньої структури робочої сили та заробітків осіб з різним рівнем освіти, Е.Денісон визначив, що внесок освіти в зростання національного доходу США в період з 1909 р. до 1929 р. був 12%, а з 1929 р. до 1957р. – 23%. За методом Е.Денісона були проведені розрахунки для різних країн світу. В період з 1970 р. до 1985 р. процент внеску освіти в щорічне економічне зростання в ФРН був 2%, в Японії – 3.3%, в Нідерландах – 5%, у Франції – 6% і т.д.

Оскільки в Україні сьогодні присутня несприятлива демографічна ситуація (за роки незалежності кількість населення України скоротилась на 6412, 3 тис. осіб), то основними завданнями освітньої політики в контексті подолання нагальних демографічних проблем мають стати:

- орієнтація на сімейні та духовні цінності, розширення можливостей людського розвитку;
- орієнтація на ведення здорового способу життя, культивування здоров'я як найвищої соціальної цінності;
- активізація народжуваності серед високоосвічених громадян, поряд з цим оптимізація народжуваності у найбільш вразливих категоріях населення, зниження масштабів соціального сирітства;
- адаптація вихідців з неблагополучних сімей, їх соціальна інтеграція та полегшення виходу на ринок праці;
- збереження та залучення інтелектуального капіталу внаслідок оптимізації міграційних процесів;
- забезпечення збалансованого демографічного розвитку регіонів за рахунок регіональної раціоналізації закладів системи освіти.

Для поліпшення демографічної ситуації важлива чітка координація освітньої політики на кожному з рівнів системи освіти – у дошкільній освіті, шкільній та позашкільній, професійно-технічній та вищій, а також у системі освіти дорослих.

Вища освіта є складовою системи освіти України, що визначена Законом України "Про освіту".

За роки незалежності України з року в рік кількість ВНЗ скорочується; це ми можемо спостерігати за даними наданими в таблиці .У 1995 році їх було 1037, порівнюючи з 2014 (803 ВНЗ). Причиною скорочення ВНЗ є брак коштів на їх фінансування та не підтвердження рівня акредитації. Кількість закладів І-ІІ рівня у 2014 році становить 478, а ІІІ-ІV – 325.

Входження країни в європейський освітній простір, а також зумовлені цим процесом зміни у вітчизняній системі освіти актуалізували вдосконалення фінансового забезпечення розвитку вищої освіти. Достатній обсяг фінансування вищої освіти можна забезпечити через розширення переліку традиційних і використання нових джерел фінансових ресурсів.

Таблиця 1

Вищі навчальні заклади України								
	I –IV рівня акредитації							
	1995-96	2000-01	2005-06	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14
Кількість закладів	1037	979	951	861	854	846	823	803
Чисельність студентів	1540498	1930945	2709161	2599426	2491288	2311557	2170141	2052678
Прийнято	395638	536436	672257	463911	521114	419616	441097	441939
Випущено	339114	422227	515055	642056	654670	626549	612867	576259

Примітка.

* - узагальнено автором за даними [6]

Таблиця 2

Динаміка ВВП та видатків зведеного бюджету України за 2009–2012 рр. (млн грн.)

Показник	Рік			
	2009	2010	2011	2012
Розмір ВВП	914720	1082607	1314620	1505230
Видатки зведеного бюджету	307318	377842,9	416853,6	492394,9
Розмір видатків зведеного бюджету на освіту	66770	72178,4	86253,6	101547,5
У % загальних видатків	21,7	19,1	20,69	20,62
Видатки зведеного бюджету у % до ВВП	7,29	6,6	6,5	6,7

* - узагальнено автором за даними [5]

Спостерігаємо зменшення обсягу видатків зведеного бюджету на освіту з 2010 до 2011 р., але у 2012 р. становище покращилося.

Загальновідомо, що економічно розвинені країни не заощаджують на освіті. Вони щорічно кардинально збільшують витрати на освіту з державного бюджету, забезпечуючи таким чином свій майбутній розвиток. Достатньо навести такі приклади: США витрачають на ці цілі 16%, Німеччина – 12%, Франція – 16%, Фінляндія – 7,2% від річного обсягу валового внутрішнього продукту. Участь приватних фондів в фінансуванні системи освіти не перевищує 6% [2].

Серед основних недоліків державної освіти слід відзначити:

Рис.1. Недоліки державної освіти

* - узагальнено автором за даними [3]

Український ринок освітніх послуг має всі передумови для розвитку, але обов'язковою умовою є реформи у фінансуванні освіти, насамперед, за рахунок розвитку приватної освіти, а також залучення кредитів для навчання, створення та функціонування спеціальних накопичувальних та страхових фондів [5].

Розглянемо досвід Великобританії, де існує одна з найбільш розвинених систем прогнозування попиту на трудові ресурси з метою його подальшого запровадження в Україні.

Таблиця 3

Моделі прогнозування попиту фахівців у Європі

Країна	Назва моделі	Ким розроблена	Що включає в себе	Результат
Велико-британія	Модель прогнозування попиту на фахівців, Кембриджська мультисекторна модель британської економіки	Інститут досліджень зайнятості (IER), Компанія «Cambridge Econometrics Limited»	Для розробки прогнозних показників використовуються статистичні дані: перепис населення, огляд статистики робочої сили, статистичні дані Департаменту освіти й науки	Модель дозволяє здійснювати прогностичні розрахунки динаміки товарів і послуг, продуктивності праці для галузей економіки, прогноз зайнятості за 25 укрупненими групами професій у розрізі 50-и галузей економіки

Термін прогнозування становить від 5 до 10 років, оновлення прогнозу відбувається щорічно. Окремо готуються прогнози зміни структури галузей економіки, зміни зайнятості в економіці, розподілу зайнятості за професіями і типом зайнятості, пропозицій на кваліфікованому ринку праці [4].

Компанія «Cambridge Econometrics Limited», що здійснює розробку прогнозів, була заснована в 1978 р. з метою комерціалізації досліджень у Кембриджському університеті, зокрема для подальшого розвитку Кембриджської мультисекторальної динамічної моделі британської економіки.

Стосовно прогнозування потреб у кваліфікованих кадрах для економіки, модель дозволяє здійснювати прогностичні розрахунки динаміки товарів і послуг, продуктивності праці для галузей економіки, прогноз зайнятості за 25 укрупненими групами професій у розрізі 50-и галузей економіки. Для розробки прогностичних показників використовуються статистичні дані: перепис населення, огляд статистики робочої сили, статистичні дані Департаменту освіти й науки [3].

Європейський рівень якості і доступності освіти є національним пріоритетом і передумовою національної безпеки країни, дотримання міжнародних норм і вимог національного законодавства щодо реалізації конституційних прав громадян України на здобуття якісної освіти.

Головними пропозиціями щодо розв'язання проблем є: 1) реформи у фінансуванні освіти; 2) наближення до європейських стандартів; 3) вдосконалення законодавчої бази.

Висновки результатів дослідження. Отже, у роботі узагальнено теоретичні підходи до з'ясування сутності людського потенціалу, виокремлено його структурні особливості та функціональні характеристики. Проведено аналіз якості людського потенціалу України і деяких європейських країн, в результаті якого було встановлено, що за індексом розвитку людського потенціалу Україна потрапила у групу країн з високим рівнем цього показника. Проаналізовано освітню складову ІЛР, оскільки вона є визначальною у показнику якості людського потенціалу. Запропоновано зміцнити освітню складову людського потенціалу на прикладі досвіду Великої Британії щодо дослідження і прогнозування ринку праці з метою ефективного застосування знань населення.

Література

1. Акімова Е.В. Управление человеческим капиталом промышленного предприятия посредством персональных сбалансированных систем показателей / Е.В. Акімова, О.А. Каменская // Актуальні проблемі економіки. – 2010. – № 5. – С. 37–45.
2. Бендасюк О.О. Людський капітал як основний фактор економічного розвитку / О.О. Бендасюк // Держава та регіони. – 2011. – № 2. – С. 10–14.
3. Борова Т.С. Сутнісні характеристики формування людського капіталу у вищому навчальному закладі / Т. Борова // Теорія та методика управління освітою. – 2010. – № 4. – С. 37–43.
4. Величко А.В. Питання бюджетного фінансування закладів освіти / А.В. Величко, І.В. Калько // Освіта Донбасу – 2007. – № 5. – С. 75–84.
5. Федосов В.М. Бюджетна система [Електронний ресурс] : навч. посіб. / за ред. В.М. Федосова, С.І. Юрія – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 871 с. – Режим доступу : <http://pidruchniki.ws>
6. Шевченко Л.К. Дисбаланс професійної освіти і ринку праці: сутність, причини, шляхи подолання [Електронний ресурс] / Л. К. Шевченко. – 2010. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/5_PNW_2010/Economics/58093.doc.htm

References

1. Akimova E. V. Upravlenie chelovecheskim kapitalom promyshlennogo predpriyatiya posredstvom personal'nikh sbalansirovannykh sistem pokazateley / E. V. Akimova, O. A. Kamenskaya // Aktual'ni problemi ekonomiki. – 2010. – № 5. – S. 37–45.
2. Bendasyuk O. O. Ljuds'kyj kapital jak osnovnyj faktor ekonomichnogo rozvytku / O.O. Bendasyuk // Derzhava ta regiony. - 2011. - №2. - S.10-14.
3. Borova T.S. Sutnisni harakterystyky formuvannja ljuds'kogo kapitalu u vyshhomu navchal'nomu zakladi / T. Borova // Teorija ta metodyka upravlinnja osvituju. - 2010. - № 4. – S.43-37.
4. Velychko A.V. Pytannja bjudzhetnogo finansuvannja zakladiv osvity / Velychko A.V., Kal'ko I.V. // Osvita Donbasu – 2007. – № 5. – S. 75-84.
5. Fedosov V.M. Bjudzhetna systema [Elektronnyj resurs] : navch. posib. / za red. V.M. Fedosova, S.I. Jurija – K. : Centr uchbovoi literatury, 2012. – 871 s. – Rezhym dostupu: <http://pidruchniki.ws>
6. Shevchenko L.K. Dysbalans profesijnoi' osvity i rynku praci: sutnist', prychny, shljahy podolannja / L. K. Shevchenko. – 2010. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.rusnauka.com/5_PNW_2010/Economics/58093.doc.htm

Рецензія/Peer review : 20.9.2014 р.

Надрукована/Printed : 23.09.2014 р.
Рецензована редакційною колегією